

Helena

Slabý hlas demokracie

Alžběta Nedvědová, oktáva, Gymnázium Jana Keplera

Poválečná doba v Československu byla definována posledními a v zásadě skomírajícími záchvěvy demokracie. Tu v třetí republice udržovala hrstka jedinců – publicisté, politici, umělci... Z nich si většina z nás vzpomene na pár, v zásadě výhradně mužských jmen. Nebylo by však správné zapomínat na jiné, méně známé osobnosti, které také tehdejší dobu formovaly a mezi něž patřily i neméně důležité a zajímavé ženy.

Helena Koželuhová byla popisována jako temperamentní, rozhodná a až nebezpečně bystrá. V éře zmenšujícího se vlivu demokratických hodnot jako publicistka a politička opakovaně ukazovala, že ne všichni souhlasí s poválečným směřováním. Byla zároveň prakticky jediná, kdo se v letech po válce pokusil o artikulaci liberálních postupů ve „velké“ politice.

Ona i její práce však byly překryty mnohdy nápadnějšími projevy doby. Texty věnující se Heleně – kterých je už tak poskrovnu – jsou zaplavené zmínkami o „výraznějších“ mužích v jejím životě, nezdědkakdy bývá její identita redukována do role manželky úspěšného politika, neteře bratří Čapků či do zdobněliny „Helenka“. Tohle je ale příběh o ní.¹

O Heleně se dozvídám čistou náhodou. Od první chvíle ale vím, že je to právě ona, kolem koho chci soustřeďovat svůj text, právě ona, kdo si snahu o zvýšení povědomí zaslouží. Současně mi začíná být jasné, že mne čeká značné množství práce. Osud je to dosud veřejnosti prakticky neznámý, její tvorba na první pohled zdánlivě na nedohledatelná. O to víc mi to ale začíná dávat smysl. Otevírám dokument zatím zející prázdnotou a začínám psát.

Počátky

Helena Koželuhová přichází na svět 7. října 1907 do rodiny brněnského advokáta Františka Koželuhy a Heleny Čapkové-Koželuhové. Rodinné prostředí ji výrazně kulturně i intelektuálně formuje, dostává se k ní zahraniční literatura a klíčový je pro ni i blízký vztah se strýci, Josefem a Karlem Čapkovými.

Koncem dvacátých let se ale Helenini rodiče rozvádějí a matka se podruhé vdává. Její nový manžel, Josef Palivec, Heleninu dosavadní orientaci snad ještě prohlubuje – je nejen

¹ Z podobného důvodu jsem se v eseji rozhodla používat jméno, kterým se sama podepisovala pod své články – Helena Koželuhová, nikoli Koželuhová-Procházková, jak je o ní často referováno.

diplomatem, ale i básníkem.² Ona si tak alespoň částečně udržuje vztah s matčinou částí rodiny, kde jinak kvůli majetkovým sporům došlo k vzájemnému odcizení.

V této době zároveň dokončuje studium práva na Masarykově univerzitě. Během studií se seznamuje s o sedm let starším Adolfem Procházkou, s nímž uzavírá sňatek koncem října 1930 v kostele sv. Norberta v pražských Střešovicích. V Praze tehdy už i žije a pracuje – zatím bez advokátských zkoušek – v Procházkově advokátní kanceláři. Během následujícího roku se jí narodí dcera Marta, o pět let později i druhorozená Helena.

Po založení rodiny ale Koželuhová práci neopouští, naopak se mnohým činnostem začíná věnovat ještě intenzivněji. Domácnost s chůvou jí umožňuje nadále pracovat i studovat.

Počátkem roku 1935 tak skládá advokátní zkoušky a stává se řádnou advokátkou.

Hospodářské krizi navzdory je zároveň její rodina dobře finančně zajištěná – obrat nastává až těsně před začátkem války.

Zlom

Zvratem je pro Helenu smrt strýce Karla. Ten umírá několik měsíců před počátkem okupace a pro rodinu tak válka obrazně začíná již tehdy. S příchodem nacistů se Helenin manžel začíná angažovat v odboji,³ po necelém roce činnosti je ale odhalen a se souhlasem Heleny jižní cestou emigruje do Londýna, kde zůstává až do konce války.

Helena je ihned po jeho emigraci zatčena a měsíce vězněna v pankrácké věznici, odkud se dostává díky právnickému vzdělání i dobré znalosti němčiny. Je ale nucena požádat o rozvod a pro vlastní bezpečnost i bezpečnost celé rodiny tvrdit, že ji manžel opustil a o jeho následném osudu nic neví. Rozvod ji ale drží nad vodou jen dočasně. Je nadále sledována a po heydrichiádě zatčena znovu. Po deportaci do Terezína se na svobodu dostává až v důsledku prohlášení, že je zasnoubená a opět se provdá. Naoko si tak v září 1942 bere dlouholetého přítele Jiřího Wilda. Společně s Heleninými dcerami se počátkem následujícího roku pár stěhuje na Slovensko. Mizejí tak z dohledu pražského gestapa, opět se napojují na odboj a pomáhají tamním židovským rodinám. Wild přijímá zaměstnání na ministerstvu dopravy a dcery Marta a Helena jsou v podstatě ukryty v jedné bratislavské katolické škole. Rodina tak poměrně klidně přečká velkou část války. Výrazným předělem je až Slovenské národní povstání, do kterého se Koželuhová zapojuje v Banské Bystrici, odkud je zároveň možné poslat zprávu o zdraví svém i dcer do Londýna. Po likvidaci povstání se vrací do Bratislavy, kde zůstává po zbytek války. S jejím koncem se Helena i s dcerami stěhuje zpět do Prahy.

² Byl zároveň orientovaný na Francii a spojený s tamní uměleckou a kulturní scénou.

³ Adolf působil jako jeden z hlavních zástupců lidovců v organizaci Politické ústředí, skládající se z prvorepublikových nekomunistických stran, jejímž cílem bylo udržovat kontakt s exilem.

Její odvaha je obdivuhodná a válečnými lety zdaleka nekončí. Na mé cestě ale přichází první zádrhel. Potřebuji psát o článcích, které nemám, či u nich neznám data a klíčové informace. Po dlouhém hledání – včetně návštěvy archivu Národní knihovny – se však k některým konečně dostávám a dostávám se tak současně i k nejpozoruhodnější době Helenina života, která se mi v ten moment před očima otevírá.

Novinářkou

Manželství s Adolfem Procházkou obnovuje Helena ihned po jeho návratu z exilu v květnu 1945 a fiktivní sňatek je tak zneplatněn. Rodina je opět spolu.

Prakticky obratem po navrácení se do Prahy Helena vstupuje do obnovené Československé strany lidové. Tím současně započíná i její novinářská kariéra – strana chce, aby přispěla do „ženského koutku“ periodika *Lidová demokracie*. Ona se ale, jak pro ni brzy začne být typické, rozhoduje po svém a píše ryze politický text, jenž do rubriky ani náznakem nese. Ten podepsán H.K. vychází 18. května a Helena v něm referuje o svých představách o novém uspořádání státu. A sklízí úspěch. Stává se hlavní vnitropolitickou komentátorkou lidovců a začíná pravidelně přispívat do *Lidové demokracie* a později i do *Obzorů*.⁴ Od té doby snad není týden, kdy by v některém z periodik nevyšel její článek. Přesná a rázná formulace názorů oslovuje čtenáře a ona se stává čím dál populárnější. Texty, které často dává číst kuchařce či služebné, aby se ujistila, že jsou pro běžného čtenáře srozumitelné, jsou přímočaré, upřímné, ale nepostrádají ani hloubku či trochu ironie.

Kromě novinářské kariéry se Heleně současně daří i v té politické. Je čím dál častěji zvaná k projevům na stranických akcích, o které je – i díky ní – velký zájem a nezřídka se vyprodávají. Sama organizuje debaty ve svém bytě v pražské Bubenči. Ty se těší oblibě především mezi studentstvem.

Články Heleny Koželuhové zůstávají relevantní a úctyhodné dodnes. Z dnešní perspektivy možná jediný problematický moment nastává hned na počátku její novinářské kariéry na jaře 1945, a to v reflexi viny Němců v právě ukončené válce, o které referuje v poměrně nacionalistickém a nesnášenlivém duchu. Její pohled je pravděpodobně – jak tomu tehdy bylo i u mnohých dalších novinářů – ovlivněn nejen čerstvými emocemi, ale i neschopností distancovat se od osobní zkušenosti. Na texty tak může mít vliv vlastní válečný osud i osud mnohých členů její rodiny⁵ a nedaří se jí tak zůstat objektivní. Na toto téma píše v červnu dva krátké články a dále se k němu nevrací.⁶

⁴ Oba časopisy vydávala Československá strana lidová.

⁵ Jedním příkladem za všechny je strýc Josef Čapek, jenž zemřel na sklonku války v koncentračním táboře Bergen-Belsen.

⁶ KOŽELUHOVÁ, Helena. Jak jsme si to představovali, *Lidová demokracie*, 1945, roč. I, č. 28, 12. 6., s. 1.; KOŽELUHOVÁ, Helena. Vina celého německého národa. *Lidová demokracie*, 1945, roč. I, č. 29, 13. 6., s. 1.

V následujících letech Heleniny články často vnášejí alternativní či opoziční názor do veřejné debaty a nabourávají tak systém všeobecné dohody. Helena jasně vyjadřuje své antikomunistické postoje a kritizuje rozhodnutí s plíživým nástupem komunismu spojené. Jako jedna z mála hlasitě protestuje například proti slučování tělovýchovných organizací či projevuje obavy nad znárodňováním. O tělovýchovných organizacích mluví následovně:

„Tak snadno dosáhneme jednotné výchovy v každém směru, jednotného vedení a na povrch i jednotného myšlení. Z lidí klidně vytvoříme lid, který je zcela neosobní, a z lidu masu, která už nemá s člověkem nic společného, a je tvárným materiálem, z něhož se dá uhníst právě takový stát, jak si jej dočasní vedoucí představují.“⁷

Za důležité kromě samotného – jasně kritického – obsahu považuji i pojmenování vedoucích politiků jako „dočasných“. Tím dává autorka najevo přesvědčení o možnosti nedlouhého trvání aktuálního směřování státu, ve které dlouho – v podstatě až do února 1948 – slepě věří.

Vymezuje se i proti tehdejším heslům tvrdošijně kritizujícím staré pořádky a vyžadujícím razantní změnu, a to například ve člancích *Nebude trpěno* a *Černý a bílý*, obou z roku 1945.

„Chci být přimluvčím, aby tato krásná fráze [fráze ‚nebude trpěno‘ – pozn.], stejně jako jí podobné ‚bude smetena‘, ‚odstraněna‘, ‚vymýcena‘ apod. vypadly zatím z našeho řečnického a novinářského slovníku.“⁸

„Nestačíme se divit, když něco, co nám až dosud docela slušně sloužilo, je nám najednou předkládáno jako náš ničitel a za nějaký čas se nám opět totéž předkládá jako docela nová a nevídaná vymoženost, kterou jen pro nás vynalezl v potu tváře, právě teď, nějaký dobročinný génus.

A tak je to i se systémy, hospodářskými naukami a politickými ideami.“⁹

V textech se nebojí vyjádřit svůj názor nepřikrášleně a varuje před nástrahami, které společnosti odklonem od demokratických principů hrozí. Získává si tak den ode dne větší popularitu mezi čtenářstvem a stává se klíčovou figurou na domácí žurnalistické scéně.

„Ironisovat demokracii, jak se to dnes stává stále častěji a častěji, je zcela neprominutelné. Demokracie je nezadatelné právo, jehož se nikdo nemůže vzdát a nikdo je nesmí bagatelizovat, tím méně ti, kteří mají vedoucí funkce.“¹⁰

⁷ PEKÁREK, Hynek. CHMEL DENČEVOVÁ, Ivana. *Osudové ženy: Helena Koželuhová-Procházková*. Český rozhlas, 19.2.2022.

⁸ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Nebude trpěno*. *Lidová demokracie*, 1945, roč. I, č. 108, 16. 9., s. 1.

⁹ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Černý a bílý*. *Obzory*, 1945, roč. I, č. 1, 25. 8, s. 1.

¹⁰ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Nejsme proti tomu...*. *Lidová demokracie*, 1945, roč. I, č. 122, 4. 10., s. 1.

Jasně postoje sice rezonují mezi čtenáři, ale značná část lidovců články v kontextu nastupujícího socialismu skousnout nedokáže. K lidovcům, jakožto v podstatě jediné povolené nesocialistické straně, sice po válce vstupuje velké množství politiků z ostatních, již zakázaných pravicových stran, kteří společně s mladšími a liberálnějšími lidovci na straně Koželuhové často stojí, pro zbytek strany – konzervativní a zároveň vládnoucí křídlo – je však suverénní žena, jež neodpovídá jejich představě „tradičnosti“ a jež zároveň hlasitě formuluje establishmentu nepohodlné názory, něco, co přijmout nedokáže a nechťjí.

Začátkem roku 1946 začíná vedení ČSL požadovat větší kontrolu nad týdeníkem *Obzory*.

Helena je tak pro svou nekonformní rétoriku z redakce vypuzena.¹¹

S velkými antipatiemi některých členů strany se setkává nejen její působení žurnalistické, ale i to čistě politické. Helena zároveň nezřídka obchází některá stanoviska strany, pokud se jí osobně přičí, či lidovce samotné před parlamentními volbami¹² poměrně hlasitě kritizuje. Volá po jasném profilování strany a varuje před poklonkováním ostatním stranám Národní fronty, zmiňuje i případný přechod do opozice.

I přes jistou kontroverznost je ale díky své popularitě za lidovou stranu do voleb nasazena, a to rovnou na 3. místo pražské kandidátní listiny. V kampani následně vynakládá velké úsilí a mezi kandidáty vyniká.

V den voleb *Lidová demokracie* publikuje její slova, adresovaná mládeži a jasně motivující k volbě nesocialistické strany:

„Vy jste se domnívali, že budete moci vydávat své knihy, že máte právo, aby se Vám líbily určité filmy, divadla, a o rozhlasu ani nemluví. To dnes neplatí. Když jste si mysleli, že jednou podniknete cestu do ciziny, otevřete si třeba soukromou lékařskou praxi, oni o vás rozhodli, že budete státními zaměstnanci.“¹³

V Praze, kde se obvykle lidovcům tolik nedařilo, mají nakonec – z velké části i díky Heleně – 3,5krát větší zisk než ve volbách předchozích. V celorepublikovém měřítku se dostávají na třetí místo, což je považováno za značný úspěch.

Helenin sukces však nemá dlouhého trvání. V zápalu přestává vnímat reálné rozložení sil ve straně a názor, že strana musí projít reformou, a to včetně plánu personálních změn na postu jejího předsedy,¹⁴ sděluje dvěma jejím členům, když přijdou navštívit jejího manžela, tehdejšího lidoveckého ministra zdravotnictví. Ti to však obratem tlumočí místopředsedovi Františku Hálovi, hlasitému odpůrci Koželuhové.

¹¹ Nadále přispívá pouze do *Lidové demokracie*.

¹² Ty se konaly v květnu 1946 a volilo se v nich do tehdejšího Ústavodárného shromáždění Československé republiky.

¹³ KOŽELUHOVÁ, Helena. Článek bez názvu. *Lidová demokracie*, 1946, roč. II, č. 122., 26. 5., s. 1.

¹⁴ Tím je již od roku 1922 – s výjimkou sedmileté pauzy během války, kdy strana oficiálně neexistovala – Jan Šrámek, zastánec spíše konzervativního křídla.

Z volebního triumfu, jímž ještě před několika týdny byla, se v očích některých rychle stává přední stranickou disidentkou. To je pro část vedení poslední kapka a 8. června je tak rozhodnuto o vyloučení Heleny z ČSL a s ním spojené okamžité rezignaci na post poslankyně.¹⁵ Tím, že je Helena ve straně opřena převážně o studenty či další méně vlivné i méně početné straníky, je proti rozhodnutí prakticky bezmocná. V návaznosti na odchod ze strany přestává psát i do *Lidové demokracie*. Její pražská žurnalistická i politická kariéra tak po pouhém roce končí. „To nebyli ani komunisti, co ji dodělali, byli to právě lidovci,“¹⁶ komentuje situaci Helenina vnučka, Catherine Kastner.

Catherine poprvé zahlédnu v krátké rozhlasové reportáži o Heleně. Dochází mi, že by jako jediná příbuzná žijící v Česku mohla mít přístup k tomu, co mi pro tvoření kompletního obrazu stále schází, a získávám si na ni kontakt. Později mi půjčuje sborník některých Heleniných textů i knihu rozhovorů s Heleninou dcerou Martou.¹⁷ Ptá se, jestli si esej bude moci přečíst. Přitakávám.

Po vyloučení Heleny Koželuhové dochází k vnitrostranické krizi, která hrozí přerůst i v otevřený rozkol. Voličská základna se štěpí. Proti rozhodnutí kromě části lidoveckých členů, jichž se v souvislosti s kauzou vymezují tisíce, protestují i mnozí pražští studenti, ne nutně se stranou spojení. Volají po mimořádném sjezdu. Snahy stranického vedení o uklidnění situace končí spíše neúspěšně, Šrámek s Hálou však alespoň zvládají zabránit snahám o uspořádání sjezdu. Rozpadu strany ve finále zamezí jediné složitost doby, ve které se existence pravicové demokratické strany jejím členům a příznivcům jeví jako bazální potřeba.

Mnozí stoupenci Koželuhové jsou ale přesvědčeni, že se Helena do strany vrátí. K tomu však nedochází a ona dále zůstává striktně mimo dění v lidové straně. Vize o jejím návratu definitivně pohřbívají až události února 1948. Nebýt jich, nestabilní situace strany mohla časem vyústit ve vítězství mladého a progresivního křídla.

Tato možnost nevyhnutelně svádí k přemýšlení nad hypotetickým scénářem, ve kterém by Únor nenastal, či by nastal později, a Helena Koželuhová by s podobně smýšlejícími straníky případně vedení strany převzala. Jak by v tomto případě události přelomu 40. a 50. let vypadaly, zůstává otázkou, říkám si.

¹⁵ K poslaneckému slibu, ani k oficiálnímu převzetí parlamentního mandátu se tak už nedostane.

¹⁶ PEKÁREK, Hynek. CHMEL DENČEVOVÁ, Ivana. *Osudové ženy: Helena Koželuhová-Procházková*. Český rozhlas, 19. 2. 2022.

¹⁷ Marta Procházková je zároveň matkou Catherine.

Po Helenině vyloučení její manžel ve straně zůstává, což mezi nimi způsobí mnohé neshody. Demisi Adolf Procházka podává až začátkem roku 1948 na protest proti připravovanému únorovému puči.

V říjnu 1946 Helena Koželuhanová ještě pokračuje v novinářské činnosti a začíná psát do časopisu Slovenské demokratické strany *Nové prúdy*, kde nacházejí azyl i mnozí další čeští žurnalisté bez ohledu na původní stranickou příslušnost. V *Nových prúdech* zároveň díky benevolentním postojům slovenského Pověřenectva informací¹⁸ panují výrazně liberálnější poměry než v českých tištěných médiích. Helenina kariéra ve slovenských novinách ale končí v podstatě obratem, když jí je v prosinci téhož roku na popud ČSL v psaní do *Nových prúdů* – a prakticky i kamkoliv jinač – zabráněno. Ve společenské angažovanosti ani zastávání svých postojů následně nepolevuje, ale do roku 1948 je o ní ve veřejném prostoru slyšet výrazně méně.

Posledním záchvěvem Heleniny politické aktivity jsou v letech 1947 a 1948 jednání o založení páté, alternativní, české politické strany, respektive o rozšíření Slovenské demokratické strany do Čech. Ta ale i přes veškerou snahu zůstanou bez zdárného výsledku.

Útěk

Komunistický puč v Československu znamenal pro Helenu a její rodinu nejen velkou ránu, ale v podstatě i přímé ohrožení života. Po únorových událostech jsou varováni dvěma studenty, angažujícími se ve vznikajícím disentu, a začínají neprodleně plánovat emigraci. Určeno je přechodné datum 29. února. Tvrdíce, že jedou na lyžařské závody, se Helena s manželem, oběma dcerami i někdejší fiktivním manželem a přítelem Jiřím Wildem vydávají do Domažlic, odkud chtějí přes šumavské lesy překročit hranice do Bavorska. Skupina se však na dohled od státní hranice rozděluje a Helena s mladší dcerou, též Helenou, i Wild se starší Martou jsou nezávisle na sobě chyceni pohraniční stráží. Helenin manžel Adolf přechází bez větších problémů. Helena s dcerou nakonec hraničářům šikovně unikají, druhá dvojice je ale převezena zpět do republiky.¹⁹

Rozdělená zůstává rodina i nadále. Adolf se dostává do zámoří, zatímco Helena z Evropy, konkrétně Francie a později Německa, organizuje lidovecký odboj. Vztah manželů je ovlivněn nejen tímto odloučením, ale i předchozími válečnými a poválečnými událostmi.²⁰ K sobě se tak už nenavrátlí a později požádají o rozvod.

¹⁸ Slovenské Pověřenectvo informací byla státní instituce částečně kontrolující média ve státě.

¹⁹ Jiří Wild i Marta Procházková si následně odsedí několik měsíců ve vězení, Marta poté na druhý pokus ze země odchází jižní cestou přes Rakousko.

²⁰ Helena zároveň manželovi neodpustila, že ji i dcery při přechodu hranice opustil.

V exilu Helena spolupracuje s rádiem Svobodná Evropa, přispívá do měsíčníku *Návrat* a angažuje se ve Sdružení československých žen v exilu jakožto jeho předsedkyně.

Československý exil je ale značně rozhádaný, chybí mu peníze i osobnosti a zároveň začíná být jasné, že režim hned tak nepadne. Fakt, že studená válka nebyla otevřeným konfliktem, byl pro odboj paradoxně nevýhodou – situace v zemi nepůsobila natolik drasticky, aby západní země odboji věnovaly více pozornosti.

Helena v reakci na nepříznivou situaci v polovině padesátých let odchází za dcerami do zámoří. Tam si dělá pedagogický kurz a počátkem let šedesátých začíná učit francouzštinu a němčinu na univerzitách. Zanedlouho poté, den před svými šedesátými narozeninami – 6. května 1967 –, podléhá vážné nemoci.

Osud Heleny Koželuhové je přinejmenším pozoruhodný – v tehdejší době existovalo málo takových publicistických talentů, jakým byla ona. V článcích opakovaně prokazovala schopnost předvídat politický vývoj a nebála se za svými slovy stát, za což ji nemohli často vystát ani někteří na její straně, natož ti, co stáli proti ní.

Její přínos je zpětně nepopiratelný, dodnes však nemá vlastní monografii a na obálce nedávno vydané knihy vzpomínek dcery Marty S odvahou k pravdě je opět zmíněna s přídomkem „neteř bratří Čapků“, i když si zaslouží být vnímána jako samostatná osobnost. A přesto, že by pro rozpravy týkající se působení žen ve veřejném prostoru mohl být její odkaz relevantní i dnes, zůstává většinou pozapomenutá.

„Pro ni to dělat opatrně, to nešlo.“²¹

²¹ KOUBOVÁ, Karolína. *Opatrně to nešlo*. Český rozhlas, 4. 2. 2013.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů

- DRÁPALA, Milan (ed.). *Na ztracené vartě Západu: Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948*. Praha: Prostor, 2000.
- Kolektiv autorů. *Strážci svobody: Sborník příběhů osobností z let 1945–1948*. Praha: U.S. Ambassador's Youth Council, 2022.
- PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ, Marta. *S odvahou k pravdě: život političky Heleny Koželuhové Procházkové, neteře bratří Čapků*. (Michal Pehr ed.). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019.
- DRÁPALA, Milan. Zavržení liberalismu v Čechách a Helena Koželuhová: K ideologickému profilu poválečné republiky (1945–1948). *Soudobé dějiny*, 1991, roč. VI, č. 1, s. 35–42
- HANUŠ, Jiří. Zásadová solitérka české politiky: O Heleně Koželuhové. Rozhovor s Michalem Pehrem. *Kontexty*, 2019, roč. XI, č. 4, s. 25–28
- JUSTL, Vladimír. Dopis Janu Vladislavovi. *Akord: Revue pro umění, literaturu a život*, 2003, č. 3, s. 135–136
- KOŽELUHOVÁ, Helena. Nejsme proti tomu... *Lidová demokracie*, 1945, roč. I, č. 122, 4. 10., s. 1
- KOŽELUHOVÁ, Helena. Článek bez názvu. *Lidová demokracie*, 1946, roč. II, č. 122., 26. 5., s. 1
- PEKÁREK, Hynek. CHMEL DENČEVOVÁ, Ivana. *Osudové ženy: Helena Koželuhová-Procházková*. Český rozhlas, 19. 2. 2022. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/kdyby-neemigrovala-mohla-byt-druhou-miladou-horakovou-osudove-zeny-helena-7769100> [13. 12. 2024]
- KOUBOVÁ, Karolína. *Opatrně to nešlo*. Český rozhlas, 4. 2. 2013. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/opatrne-neslo-7984314> [13. 12. 2024]
- *Reportéři ČT: Plíživá totalita*. ČT1, 27. 2. 2024. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/uz-pred-unorem-1948-upozornovali-kozeluhova-a-schwarz-na-limity-demokracie-reporteri-ct-nataceli-s-346526> [13. 12. 2024]
- NOVOTNÁ, Šárka. *Ostré odpůrkyni komunistů zřejmě dramatický odchod ze země zachránil život*. Tiscali.cz, 28. 2. 2023. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/ostre-odpurkyni-komunistu-zrejme-dramaticky-odchod-ze-zeme-zachranil-zivot-551836> [13. 12. 2024]